

วิกฤตอาหารโลกต่อเศรษฐกิจไทย

อาหาร เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต อาหารเป็นสิ่งที่ต้องการสูง และจำเป็นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เกิดสงครามและนำมาซึ่งภาวะขาดแคลนอาหารและวัตถุดิบที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร ธนาคารโลก (World Bank) ได้คาดการณ์ว่า ปี 2565 จะเกิดปัญหาที่ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ นั่นคือ วิกฤตอาหารโลก (Global Food Crisis)

วิกฤตอาหารโลก เป็นผลพวงมาจาก

1. ภาวะสงครามระหว่างรัสเซีย-ยูเครนที่มีมาต่อเนื่องหลายเดือน เนื่องจากรัสเซียและยูเครนเป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกวัตถุดิบทางการเกษตรเพื่อนำไปประกอบอาหารรายใหญ่ของโลก อาทิ ข้าวสาลีร้อยละ 30 ของตลาดโลก น้ำมันพืชจากเมล็ดดอกทานตะวันร้อยละ 80 ของตลาดโลก ข้าวโพดร้อยละ 19 ของตลาดโลก เมื่อเกิดสงครามติดต่อกันเป็นเวลาหลายเดือนทำให้ยูเครนไม่สามารถใช้พื้นที่ทางการเกษตรจำนวนร้อยละ 20-30 ในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตต่าง ๆ ได้ เช่น ข้าวสาลีและข้าวโพด อีกทั้งการขนส่งสินค้าไปยังต่างแดนผ่านทางเรือทะเลดำก็ได้รับความยากลำบากต้องหยุดชะงักจากการถูกเรือรบรัสเซียปิดล้อมไว้ นอกจากนี้ยังเกิดการขาดแคลนปุ๋ยไปทั่วโลก เนื่องจากปุ๋ยเป็นวัตถุดิบสำคัญที่ใช้ในการเพาะปลูก และรัสเซียเป็นผู้ส่งออกวัตถุดิบที่ใช้ในการทำปุ๋ยรายใหญ่ของโลก อาทิ โพแทสเซียมและซัลเฟต ส่งผลกระทบต่อระบบการขนส่งไปยังต่างประเทศในภาวะสงคราม ยิ่งไปกว่านั้นราคาก๊าซที่ปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลทำให้ราคาปุ๋ยต้องปรับสูงขึ้นตามไปด้วยจากการที่ก๊าซเป็นต้นทุนสำคัญในการผลิตแอมโมเนียในปุ๋ยเช่นกัน นอกจากนี้นานาประเทศ เช่น สหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา ยังใช้มาตรการคว่ำบาตรรัสเซียทั้งด้านการเงิน การส่งออกสินค้าเศรษฐกิจที่นอกเหนือจากพลังงานและก๊าซธรรมชาติแล้ว ยังคว่ำบาตรการนำเข้าสินค้าที่เป็นต้นทุนของการผลิตอาหาร เช่น ปุ๋ย ผลผลิตทางการเกษตร ข้าวสาลี ข้าวโพด น้ำมันพืชจากดอกทานตะวัน ส่งผลให้ห่วงโซ่การผลิตอาหารของโลก ตั้งแต่ต้นน้ำอย่างปุ๋ย ไปจนถึงผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้ผลิตอาหารสัตว์ เช่น ข้าวโพด กากถั่วเหลือง ต้องชะงักงันขึ้นหยุดชะงัก ขาดความต่อเนื่องของห่วงโซ่อาหาร มีแนวโน้มทำให้โลกเกิดภาวะขาดความมั่นคงทางอาหาร (Food Insecurity) เพิ่มขึ้นจากช่วงก่อนหน้าที่อัตราเงินเฟ้อเร่งตัวขึ้น อาหารมีราคาแพงขึ้นต่อเนื่องในขณะที่รายได้ยังคงเท่าเดิมหรือน้อยลง ย่อมส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงอาหาร และมีแนวโน้มของการขาดแคลนอาหาร (Food shortage) ครั้งใหญ่ของโลก ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและวัฏจักรห่วงโซ่การผลิตวัตถุดิบและอาหารของโลก

2. หลายประเทศมีนโยบายปกป้องตัวเองเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร (Food Protectionism) และเริ่มประกาศกักตุนและจำกัดหรือห้ามการส่งออกแล้วกว่า 30 ประเทศ เพื่อสำรองวัตถุดิบอาหารและพลังงานไว้สร้างความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคภายในประเทศก่อนการส่งออก ดังนั้น ประเทศผู้ผลิตวัตถุดิบอาหารจึงดำเนินนโยบาย “ห้ามส่งออก” วัตถุดิบการเกษตรสำคัญที่เป็นปัจจัยตั้งต้นของการเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช และผลิตอาหารออกนอกประเทศ เพื่อรักษาสมดุลอาหารสำหรับบริโภคในประเทศก่อน เป็นการช่วยแก้ไขปัญหาอาหารขาดแคลนและราคาสินค้าภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต ประเทศต่าง ๆ ที่เริ่มสร้างความมั่นคงทางอาหาร อาทิเช่น อินโดนีเซียจำกัดส่งออกน้ำมันปาล์มจนถึง 31 ธันวาคม 65 มาเลเซียจำกัดส่งออกเนื้อสัตว์ปีกและไก่ จำนวน 3.6 ล้านตัวต่อเดือน อินเดียระงับการส่งออกข้าวสาลีเป็นการชั่วคราว ตั้งแต่พฤษภาคมที่ผ่านมา ยูเครนระงับการส่งออกข้าวสาลี ข้าวโอ๊ต ข้าวฟ่าง น้ำตาล จนถึง 31 ธันวาคม 65 ตุรกีระงับการส่งออกเนื้อวัว เนื้อแกะ เนื้อแพะเนย และน้ำมันประกอบอาหารจนถึง 31 ธันวาคม 65 อาร์เจนตินาระงับการส่งออกน้ำมันถั่วเหลือง กากถั่วเหลือง ไปจนถึง 31 ธันวาคม 65

3. การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เนื่องมาจากภาวะโลกร้อน (Climate changes) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อขาดแคลนอาหาร โดยปัจจุบันได้ส่งผลกระทบแล้วในหลายประเทศ ทำให้เกิดความแห้งแล้งในพื้นที่เพาะปลูก และผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำทั่วโลก ล่าสุดอินเดียต้องเผชิญกับคลื่นความร้อนรุนแรง มีอุณหภูมิพุ่งสูงถึง 45 องศาเซลเซียสเกือบทั่วประเทศ โดยเมื่อเดือนเมษายน 2565 มีอุณหภูมิเฉลี่ย 40.2 องศาเซลเซียส ทำสถิติสูงที่สุดในรอบ 72 ปี ส่งผลให้ผลผลิตข้าวสาลีในปี 2565 ลดลง จึงส่งผลให้ปริมาณข้าวสาลีในตลาดโลก

ลดลงและราคาพุ่งสูงขึ้นกระทบต่อผู้บริโภค ดังนั้น ทั่วโลกจึงควรตระหนักในการแก้ปัญหาภาวะโลกร้อนอย่างเป็นรูปธรรมและเร่งด่วน ก่อนที่โลกจะเผชิญกับภาวะการขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรงในอนาคตอันใกล้

ผลกระทบจากสถานการณ์วิกฤตอาหารโลกดังกล่าว ส่งผลให้ราคาพลังงานและราคาสินค้าอุปโภคบริโภคพุ่งสูงขึ้น โดยสะท้อนจากดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (เงินเฟ้อ) เดือนพฤษภาคม 2565 เพิ่มขึ้นจากเดือนก่อนหน้าร้อยละ 1.4 และเพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปีก่อน ร้อยละ 7.10 เป็นการสูงขึ้นในรอบ 13 ปี เนื่องมาจากราคาพลังงานและราคาอาหารเป็นสำคัญ สำหรับสินค้ากลุ่มอาหารที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้นตามต้นทุนการผลิต ได้แก่ เนื้อสุกร ไก่สด ไข่ไก่ ผักสด

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ดังกล่าวประเทศไทยน่าจะได้รับอานิสงค์ เนื่องจากประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรทางด้านอาหาร และมีความหลากหลายของสินค้าเกษตร อาหารแปรรูป จึงเป็นโอกาสที่ไทยสามารถสร้างความได้เปรียบในการส่งออกภายใต้วิกฤตอาหารโลก จากความต้องการสินค้าอาหารในตลาดโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยสะท้อนจากตัวเลขภาพรวมของมูลค่าการส่งออกอุตสาหกรรมอาหารของไทยในไตรมาสแรก ปี 2565 เพิ่มขึ้นมาก โดยมีมูลค่า 286,022 ล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 28.8 จากช่วงเดียวกันของปีก่อน และคาดการณ์ว่า การส่งออกทั้งปี 2565 จะมีมูลค่า 1.2 ล้านล้านบาท หรือขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.3 เมื่อเทียบกับปี 2564 นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ พบว่า น้ำตาลทราย เนื้อไก่สดแช่เย็นแช่แข็ง ข้าวโพด น้ำมันปาล์ม มีมูลค่าส่งออกเพิ่มสูงขึ้น โดยในไตรมาสแรกของปี 2565 การส่งออกน้ำตาลทรายมีมูลค่า 479.8 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ขยายตัวร้อยละ 364 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปี 2564 เนื้อไก่สดแช่เย็นแช่แข็ง มีมูลค่า 65.4 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ขยายตัวร้อยละ 42 ข้าวโพดมีมูลค่า 4.1 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ขยายตัวร้อยละ 547 น้ำมันปาล์มมีมูลค่า 4.6 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ขยายตัวร้อยละ 161 ตามลำดับ ซึ่งเป็นการขยายตัวในอัตราเร่งตามสัญญาณวิกฤตอาหารที่โลกกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้

ข้อเสนอแนะและมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารไทย

การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารไทย ควรเน้นให้ความสำคัญและยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรกรรมที่ต่อเนื่องแล้วในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น พร้อมกับมีคุณภาพตรงตามมาตรฐานสากลตลอดห่วงโซ่การผลิตสินค้าเกษตร เช่น ผัก ผลไม้ พืชพลังงาน (ปาล์มน้ำมัน) รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ (ปศุสัตว์) และต่อยอดสู่อุตสาหกรรมการผลิตอาหาร อาหารแปรรูป อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนโดยให้ความรู้กับเกษตรกรในการบริหารและจัดการผลผลิตการเกษตรต่อไร่ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน และน้ำตาลทราย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของไทยที่การส่งออกมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องมีนัยสำคัญในช่วงไตรมาสแรกของปี 2565 อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะเติบโตต่อเนื่องเพื่อรองรับความต้องการสินค้าอาหารเพิ่มมากยิ่งขึ้นเพื่อการบริโภคในช่วงที่เกิดวิกฤตอาหารโลกของหลายประเทศ

2. ส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้ประกอบการในการเป็นห่วงโซ่เกษตรกรรมแบบครบวงจร เพื่อสร้างรากฐานของภาคเกษตรกรรม การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ให้มีความเข้มแข็ง เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกและการทำเป็นวัตถุดิบอาหารสัตว์ การผลิตอาหารสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ในฟาร์มปิด ซึ่งสามารถป้องกันโรคระบาดในสัตว์ได้และมีมาตรฐานการเลี้ยงสัตว์ เนื้อสัตว์ปลอดภัยต่อการบริโภคก็ทำให้สามารถส่งออกได้ดี นอกจากนี้ยังสามารถนำผลิตภัณฑ์การเกษตรมาต่อยอดเป็นวัตถุดิบสำคัญในอุตสาหกรรมอาหาร และอาหารแปรรูปของประเทศ เพื่อผลักดันให้อุตสาหกรรมอาหารของไทยก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางผลิตและส่งออกอาหารระดับภูมิภาค (Regional Food HUB) และสอดคล้องกับนโยบาย Thailand 4.0 ของรัฐบาลที่มุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นอุตสาหกรรมอาหารแห่งอนาคต (Food for the Future)

3. การควบคุมการแพร่ระบาดของโรคในสัตว์ เช่น สุกร ไก่ เนื่องจากเมื่อช่วงต้นปี 2565 มีการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกทั่วโลก เช่น ประเทศในสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา จีน เวียดนาม ส่งผลให้ต้องทำลายไก่ที่ติดเชื้อไข้หวัดนกทั้งหมด และมีการระมัดระวังและเข้มงวดในการนำเข้าเนื้อไก่จากต่างประเทศมากขึ้น ดังนั้น ประเทศไทย

อาจได้รับประโยชน์จากการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคใช้หัวดินกนในประเทศได้ดี ส่งผลให้ไทยได้รับคำสั่งซื้อเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังสร้างความน่าเชื่อถือในคุณภาพเนื้อไก่ไทยและมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยอาหาร

4. ลดการพึ่งพาการนำเข้าสินค้าวัตถุดิบทางการเกษตรบางประเภท เช่น ปุ๋ย และข้าวสาลี เพื่อสร้างความมั่นคงด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทนการนำเข้าปุ๋ยเคมี นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกพืชเศรษฐกิจสำคัญของไทยที่มีการใช้บริโภคภายในประเทศและส่งออกมาเป็นระยะเวลานาน เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะข้าวโพดเป็นวัตถุดิบในการผลิตอาหารสัตว์ และวัตถุดิบในอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสภาพแวดล้อม เช่น อุตสาหกรรมผลิตแป้งข้าวโพดและน้ำมันข้าวโพด อุตสาหกรรมพลาสติกชีวภาพ และอุตสาหกรรมการผลิตเอทานอล (พลังงานทดแทน) ทั้งนี้ ควรเร่งให้ความสำคัญในการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการนำเข้า เช่น การปลูกข้าวโพดสลับกับการปลูกข้าว

5. ส่งเสริมการผลิตอาหารโปรตีนจากพืช (Plant Based) เนื่องจากกำลังเป็นที่นิยมในประเทศทางสหภาพยุโรป เนื่องจากผู้บริโภคมีความไม่มั่นใจในความปลอดภัยของเนื้อสัตว์จากเชื้อโรคที่อาจปนเปื้อน รวมทั้งผู้แพ้โปรตีนจากเนื้อสัตว์และแพ้แล็กโตสมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในทุกประเทศ จึงมีความใส่ใจในสุขภาพและรับประทานโปรตีนจากพืชเพิ่มมากขึ้น โดยในปี 2564 ประเทศไทยส่งออกสินค้าอาหารโปรตีนจากพืช (Plant based) มีมูลค่า 2.4 หมื่นล้านบาท เป็นสัดส่วนร้อยละ 2 ของมูลค่าอาหารโปรตีนจากพืชในตลาดโลก และขยายตัวร้อยละ 20 เมื่อเทียบกับปี 2563 ดังนั้น อาหารโปรตีนจากพืช (Plant Based) จึงเป็นอาหารศักยภาพที่ได้รับความนิยมทั่วโลก และมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ประเทศไทยสามารถสนองตอบความมั่นคงทางอาหาร (Food security) โดยใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการผลิตอาหาร

ในสถานการณ์วิกฤตอาหารโลกและการขาดแคลนสินค้าเกษตรเพื่อการบริโภคที่จำเป็นจากวิกฤตการณ์สงครามระหว่างรัสเซียและยูเครน นโยบายจำกัดหรือห้ามส่งออกสินค้าเกษตรเพื่อใช้ในการประกอบอาหาร อาหารแปรรูปของหลายประเทศ รวมทั้งภาวะโลกร้อน (Climate changes) นั้น ส่งผลให้พืชผลทางการเกษตรปรับราคาเพิ่มสูงขึ้น และเข้าสู่สถานการณ์ขาดแคลนอาหารได้ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสที่ประเทศไทยจะผลักดันการส่งออกสินค้าเกษตรให้เพิ่มมากขึ้นจากไตรมาสแรก ปี 2565 ที่ขยายตัวได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ประเทศไทยยังสามารถแสดงศักยภาพในการผลิตและส่งออกอุตสาหกรรมอาหาร และอาหารแปรรูป จากการที่ไทยมีความมั่นคงและหลากหลายทางอาหาร และการที่ไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรอันดับต้นในภูมิภาค สามารถผ่านวิกฤตการณ์อาหารโลกครั้งนี้ได้อย่างยั่งยืน

นางสาวชุตินา ชุตินเตร
กองวิจัยเศรษฐกิจอุตสาหกรรม
สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม
16 มิถุนายน 2565